

соціально-етичного маркетингу, міжнародного та державного маркетингу. Але здійснити програму розвитку ринку органічної продукції можна тільки на основі соціально-економічного механізму взаємодії всіх суб'єктів ринку. Тому аналіз передумов розвитку сектора органічної продукції необхідно робити на основі систематизації всіх факторів зовнішнього середовища з виділенням можливих форм ініціювання суб'єктів ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Wilier H., Minou Youssefi.* The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends. — Germany: IFOAM - FIBL, 2012. — P. 71.
2. Directory of IFOAM Affiliates 2012–40 Years of IFOAM [Електронний ресурс] / Офіц. сайт International Federation of Organic Agriculture Movements. — Режим доступу: <http://www.ifoam.org/>
3. *Чайка Т.О.* Передумови розвитку ринку органічної продукції в Україні / Т. О. Чайка // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2011. — № 4, Т. I. — С. 233–239.
4. *Козлова О.А.* Формирование рынка органической продовольственной продукции на основе взаимодействия концепций маркетинга: [монография] / О.А. Козлова. — М.: «Спутник+», 2011. — 257 с.
5. *Gurau C.* International green marketing. A comparative study of British and Romanian firms / C. Gurau, A. Ranchhod // International Marketing Review. — 2005. — № 5. — P. 553.
6. *Антонець А.С.* Формування ринку екологічно безпечної продукції при органічному землеробстві / А.С. Антонець, В.В. Писаренко, Т.В. Лук'яненко, Ю.Г. Писаренко // Економіка АПК. — 2010. — № 12. — С. 75–79.

УДК 502.33: 631.15

КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД ДО ВИРОБНИЦТВА ЕКОБЕЗПЕЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

С.М. Денисенко
аспірант

Інститут агроекології і природокористування НААН

Обґрунтовано створення регіонального кластеру з виробництва екобезпечної продукції рослинництва, що складається з тісно пов'язаних між собою блоків організацій аграрного профілю. Визначені умови формування екобезпечного кластеру в Запорізькій області.

Ключові слова: кластер, екобезпечна продукція, рослинництво, виробництво, регіон.

Спрямування аграрної політики на підтримку вітчизняного виробництва, підвищення конкурентоспроможності продукції аграрного сектора економіки, створення умов для її інтенсивного розвитку та збільшення добробуту населення є основою зростання економічного потенціалу держави. Проте інтенсивний розвиток виробництва негативно впливає на навколишнє середовище. Екологічна ситуація за останні роки погіршилася настільки, що відтепер саме від неї залежатиме як економічний стан господарюючих суб'єктів, так і забезпечення населення якісним продовольством, а саме — продовольча безпека країни. Тому дане питання не

можна вирішити без реалізації комплексної системи заходів у сфері покращення якості і забезпечення безпеки продовольства. Проблема підвищення якості та екологічності рослинницької продукції є однією з найбільш актуальних з позицій ринкової економіки, забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції, гармонізації і безпеки життєдіяльності населення.

Теоретико-методичні основи розвитку екологічного сільського господарства розглянуті в працях вітчизняних вчених: В.А. Борисової, Є.В. Милованова, Н.В. Зіновчук, В.М. Трегобчука, Л.А. Хромушиної, О.І. Фурдичка, О.І. Шкуратова, В.О. Шлапа-

ка та ін. Разом з тим перехід на екологічне сільське господарство пов'язаний з такими досить важливими проблемами, як еколого-економічна ефективність аграрного виробництва, ефективність використання сільськогосподарських земель. Великий внесок в їх рішення зробили такі вчені, як В.М. Будзьяк, М.Ф. Кропивко, Л.Г. Мельник, С.В. Мішенін, М.А. Хвесик, О.М. Царенко, В.П. Щербань та ін. Проте в наукових працях згаданих вчених приділено недостатньо уваги питанням, що стосуються організаційних аспектів розвитку виробництва екобезпечної продукції рослинництва.

Метою дослідження є обґрунтування кластерного підходу до виробництва екобезпечної продукції рослинництва.

Забезпечити розвиток екобезпечного виробництва сільськогосподарської продукції, на наш погляд, можливо на базі створення виробничих, наукових та інноваційних формувань у вигляді кластерів. У них об'єднуються в один цикл всі процеси, пов'язані з виробництвом і реалізацією екобезпечної сільськогосподарської продукції, де головною ланкою є сільськогосподарські товаровиробники різних організаційно-правових форм. Організація кластерів та їх діяльність можуть істотно сприяти економічному, соціальному та екологічному розвитку певного регіону, дозволять підвищити зайнятість населення, раціонально використовувати земельні ресурси, зміцнити науковий потенціал.

Поняття «кластер» походить від англійського слова «cluster» та означає об'єднання кількох однорідних елементів, яке може розглядатися як самостійна одиниця, що володіє певними властивостями. В економічну літературу поняття «кластер» було введено Майклом Портером (1990 р.), згідно з яким кластер — це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємозалежних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій (наприклад, університетів, агентств зі стандартизації, а також торгових об'єднань) у певних галузях, що конкурують, але разом з тим ведуть спільну роботу [1].

Однією з особливостей формувань кластерного типу перед іншими формами організації виробництва є те, що тут зосереджується увага не на окремих галузях, а на зв'язках між галузями, підприємствами та

організаціями, які сприяють розвитку виробництва і конкуренції, спрощенню доступу до новітніх технологій, а також розподілу ризиків у різних видах спільної діяльності. Як свідчить досвід зарубіжних країн, в яких сформовані і функціонують кластери, створюються вони в досить вузьких секторах, орієнтованих, як правило, на виробництво і доведення до споживача певних конкурентоспроможних продуктів. Ініціаторами проведення кластерної політики можуть виступати як центральні органи управління, які проводять кластерну політику «зверху», так і регіональні органи влади або місцеві об'єднання підприємців, що пропонують реалізацію програм стимулювання розвитку кластерів «знизу-вгору». Такі програми отримали назву «кластерна ініціатива», яка визначається як організована спроба збільшити темпи зростання та конкурентоспроможність кластера в певному регіоні, залучаючи до процесу кластерні підприємства, державу та дослідницькі інститути [2].

При розробці проектів створення регіональних агропромислових кластерів слід враховувати ту обставину, що кожен регіон має свої специфічні особливості. Вони, на наш погляд, в основному полягають у наступному: різноманітність природних, історичних і етнічних факторів; відмінність виробничого, інноваційного та науково-технічного потенціалу; багатоваріантність галузевої структури та організаційних форм агропромислового виробництва; неадекватність рівня життя населення та стану соціальної інфраструктури сільських населених пунктів; різне співвідношення між виробництвом місцевого і імпортованого продовольства на ринку товарів [3].

Як стверджує М. Портер, кластери створюються там, де всі необхідні ресурси досягають певного масштабу, так званого критичного порогу і набувають головну роль [1]. У той же час створення та розвиток кластера багато в чому залежить від того, як в цьому процесі зацікавлені виробники, переробники і торговці, а також владні структури, бізнесмени та інші особи.

На нашу думку, певні умови і передумови для створення кластера з виробництва екобезпечної продукції овочівництва є в Запорізькій області, основними з них є:

1. Наявність яскраво вираженої спеціалізації багатьох сільгосптоваровиробників на виробництві овочів відкритого ґрунту, в тому

числі і великих інтегрованих формувань. У них створено і продовжує створюватися потужний виробничий потенціал з використанням інноваційних технологій, сучасної техніки та обладнання, у тому числі провідних зарубіжних країн.

2. Затверджена Програма стимулювання збільшення виробництва та покращення якості сільськогосподарської продукції в Запорізькій області на 2012–2015 роки. Сприятливі умови для виробництва екобезпечної сільськогосподарської продукції складаються в окремих районах Запорізької області.

3. Залучення значного обсягу інвестицій в агропродовольчому секторі області.

4. Системний розвиток інфраструктури, що включає в себе транспорт, логістичні центри, мережу наукових та освітніх установ, кредитно-фінансових організацій, маркетингові та рекламні компанії, організації з сертифікації продукції та ін.

5. Наявність досвіду успішної взаємодії органів влади з бізнесом, формування вели-

ких регіональних і місцевих замовлень на поставку овочевої продукції.

При створенні екобезпечного кластера з виробництва овочів в Запорізькій області доцільно, на наш погляд, виділити в складі сільськогосподарських кластерів два контури — внутрішній і зовнішній. Ядром внутрішнього контуру (власне самого кластера) є, в основному, виробники сільськогосподарської продукції та переробні підприємства. Сюди входять також різні види інфраструктур, які безпосередньо забезпечують діяльність кластера [4]. Зовнішній контур кластера утворюють структури, які беруть участь у його господарській діяльності і розвитку на основі договірних відносин для виконання певних функцій і замовлень. З урахуванням вищевикладеного загальну схему внутрішнього і зовнішнього контурів кластера з виробництва екобезпечної продукції овочівництва, на наш погляд, можна представити таким чином (рис. 1).

Рис. 1. Внутрішні і зовнішні контури кластера з виробництва екобезпечної продукції овочівництва: — внутрішній контур; — зовнішній контур

Підрозділи Запорізької обласної адміністрації, а також Департамент агропромислового розвитку присутні в зовнішньому контурі кластера, перш за все, в якості органів управління. Але поряд з цим вони є партнерами при вирішенні завдань і питань, пов'язаних з цільовим фінансуванням, розвитком інфраструктури, інституційними змінами, представленням інтересів кластера на федеральному рівні і т.д.

У пропонуваній нами організаційній структурі кластера з виробництва екобезпечної продукції овочівництва в Запорізькій області можна виділити декілька самостійних, тісно пов'язаних між собою блоків-груп організацій (рис. 2).

Основний (кластероутворюючий) блок включає в себе підприємства, організації і господарства, які формують профіль самого комплексу. До них відносяться виробники овочів і підприємства по їх переробці. Серед виробників овочів для екобезпечного кластеру можна запропонувати наступні підприємства: ТОВ «Овочівник», ФГ «Владіс», ФГ «Фортуна», ПП «Екопродукт — 2009», ФГ «Таврида-Агро» інші сільськогосподарські організації, а також окремі особисті селянські господарства. При цьому ядром даного кластера може стати ТОВ «Овочівник», асортимент овочів якого включає більше 10 видів.

Блок кластерної інфраструктури. Інфраструктура кластера являє собою комп-

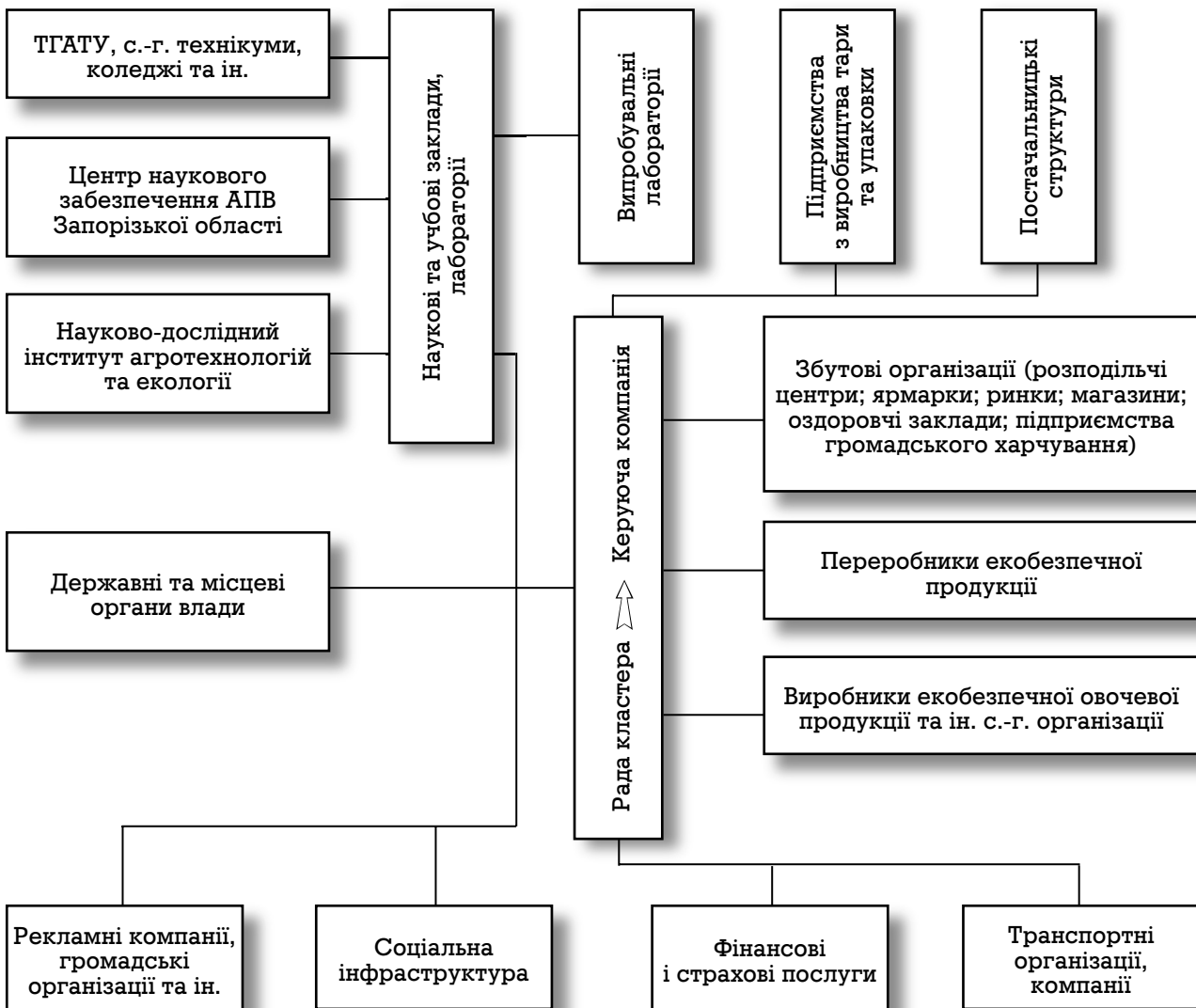

Рис. 2. Організаційна структура кластера з виробництва екобезпечної овочевої продукції

лекс підприємств і організацій, покликаних забезпечити ефективне функціонування всього кластера. В інфраструктурному блоці кластера з виробництва та реалізації екобезпечної продукції овочівництва у Запорізькій області можна виділити наступні складові: виробничу інфраструктуру (підприємства з виробництва тари і упаковки; постачальники техніки, устаткування, біопрепаратів та ін.; постачальники ПММ; транспортні організації, інші постачальницькі структури); інфраструктуру інноваційного розвитку, вищі навчальні заклади (Таврійський державний агротехнологічний університет та ін.), сільськогосподарські технікуми і коледжі. Ці структури входять в зовнішній контур кластера. Вони не є його безпосередніми учасниками, взаємодіють з ним, як правило, на основі договірних відносин.

Наявність інноваційної інфраструктури, завданням якої є інтеграція наукових ідей, передових технологій і сучасних методів менеджменту, це головна відмінність кластера від інших форм кооперативних та інтегрованих формувань [3; 5].

Фінансова та страхова інфраструктура кластера, як і інноваційна, займає місце в зовнішньому його контурі. Вона включає в себе систему комерційних і некомерційних банків, страхові та лізингові компанії, а також бюджетні фінансові організації.

Досвід країн з ефективно функціонуючими об'єднаннями кластерного типу свідчить про необхідність надавати їм істотну державну підтримку, особливо на етапі їх формування [6]. Важливим інструментом, який може бути використаний в цих цілях в регіональній політиці, є кошти державного і регіонального бюджету, що виділяються на реалізацію створення та функціонування кластеру.

Ми вважаємо, що в умовах кластера успішно буде вирішуватися питання розвитку соціальної сфери. Обумовлено це тим, що ефективне функціонування в системі кластерного об'єднання підприємств і організацій послужить передумовою розвитку і соціальної інфраструктури. Основними факторами, які сприятимуть цьому, є: зростання податкових надходжень до бюджетів місцевих рівнів; створення нових робочих місць на селі; розвиток малого підприємництва з виробництва екобезпечної продукції, що дозволить підвищити доходи працівників

села; участь суб'єктів кластера в благоустрої територій, збереженні і поліпшенні якості навколишнього середовища (землі, повітря, води тощо), поліпшення торговельного обслуговування населення і т.д.

Створення кластеру дозволить також вирішити проблему інформаційного забезпечення, яка в умовах ринку виступає одним з факторів ефективного функціонування бізнесу. Організований обмін інформацією створить вигідні умови для всіх учасників кластера в їх конкуренції між собою та з іншими виробниками, допоможе координації взаємодії, своєчасного освоєння передових прийомів і методів роботи та ін.

Внутрішньо-економічні відносини в кластері — це відносини партнерства між господарюючими суб'єктами кластера, які повинні носити стійкий, взаємовигідний та довготривалий характер [4]. Вони повинні ґрунтуватися на двосторонніх і багатосторонніх договорах, що передбачають права, обов'язки та відповідальність кожного суб'єкта.

Координаційним центром в кластері повинна виступати Рада кластера і сформована ним виконавча структура управління. До їх складу повинні входити компетентні особи з великим досвідом роботи, які володіють якостями підприємця, діловою етикою і принциповістю. Слід мати на увазі, що розробка і організація функціонування кластеру вимагає глибоких наукових обґрунтувань і прийняття виважених, обґрунтованих рішень.

ВИСНОВКИ

Таким чином, забезпечення розвитку екологічного сільського господарства можливо на базі формування агропромислових кластерів. Кластерний підхід — це, перш за все, нова управлінська технологія, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність окремого регіону, забезпечити сталий розвиток агропромислового виробництва та аграрного сектора економіки в цілому. На прикладі Запорізької області обґрунтовано склад та структуру регіонального кластеру з виробництва екобезпечної продукції рослинництва. У запропонованій організаційній структурі кластера виділено декілька самостійних, тісно пов'язаних між собою блоків-груп організацій: основний (кластероутворюючий) і блок кластерної інфра-

структури (виробничий, інноваційного розвитку, фінансовий, страховий). Визначені умови формування екобезпечного кластеру в даному регіоні: наявність яскраво вираженої спеціалізації окремих організацій, стратегії збільшення цих видів продукції на перспективу, можливість залучення значних обсягів інвестицій, наявність розвинутої інфраструктури, накопичений досвід взаємодії органів влади з бізнесом.

Загалом, кластерний підхід до розвитку виробництва екобезпечної продукції рослинництва покликаний зберегти та посилити ринковий орієнтир на кінцевий результат. Запропонований підхід відповідає сучасним світовим тенденціям у переосмисленні ролі й місця держави, та дозволяє забезпечити продовольчу та екологічну безпеку в галузі рослинництва, а також сталого розвитку аграрного сектора економіки в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Портер М.* Конкуренція / М. Портер. — М.: Видавничий дім «Вільямс», 2005. — 608 с.
2. *Шкуратов О.І.* Організаційно-правовий механізм забезпечення еколого-економічної безпеки аграрного виробництва / О.І. Шкуратов // Агроекологічний журнал. — 2012. — № 1. — С. 10–14.
3. European Commission. Innovation Clusters in Europe / A Statistical Analysis and Overview of Current Policy Support. — Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006.
4. *Максимов А.А.* Производство экологически безопасной продукции растениеводства: принципы, условия, факторы / А.А. Максимов // Известия Оренбургского государственного аграрного университета: теоретический и научно-практический журнал. — 2010. — № 1 (25). — С. 145–147.
5. *Шкуратов О.І.* Програма розвитку виробництва екологічно безпечної сільськогосподарської продукції / О.І. Шкуратов, С.М. Денисенко // Роль науки у підвищенні технологічного рівня і ефективності АПК України: матеріали III всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 16–17 травня 2013 р.). — Тернопіль: Крок, 2013. — С. 399–400.
6. *Головченко Н.М.* Політика кластеризації як основний засіб зростання конкурентоспроможності органічної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках / Н.М. Головченко // Інвестиції: практика та досвід. — 2009. — № 21. — С. 41–43.

Новини

Новини

Новини • Новини • Новини

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР УКРАЇНСЬКИХ АГРАРІЇВ

Федерація органічного руху України, за підтримки Проекту USAID Агроінвест та Міністерства аграрної політики та продовольства України організувала в рамках X Міжнародної агропромислової виставки «Агрофорум 2013» семінар «Органічне виробництво: європейський вибір українських аграріїв».

Понад 40 учасників у Міжнародному виставковому центрі ознайомились з практичним досвідом в різних сферах органічного виробництва та збуту органічної продукції, обмінялись думками щодо вирішення актуальних проблем розвитку органічного сектору в Україні в контексті прийняття нового Закону та європейської інтеграції української економіки.